

**ФРАНЦУЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ҒАЗАБНИ ИФОДАЛОВЧИ
КИНЕТИК ВОСИТАЛАР (МИМИКА, ИМО-ИШОРАЛАР, ПОЗАЛАР)**

Abdullayeva Zulfiya Mirolimovna
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston
Milliy universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya.

Ushbu maqola fransuz va o'zbek tillarida g'azab emotsiyasini ifodalovchi kinetik vositalar, ya'ni mimika, imo-ishoralar va pozalarning lingvomadaniy hamda pragmatik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi g'azabning noverbal markerlarini tizimlashtirish, ularning nutqiy vaziyat bilan bog'liq o'zgaruvchanligini aniqlash va tarjima hamda intermadaniy muloqotda yuzaga keladigan semantik siljishlarni ko'rsatishdan iborat. Metodologiya sifatida multimodal diskurs tahlili, etnografik kuzatuv, korpusdan tanlab olingan dialoglar bo'yicha kontekstual tahlil hamda ekspert baholash usuli qo'llandi. Ilmiy yangilik g'azab kinetik repertuarining ikki tilda "intensivlik, ijtimoiy masofa va yuzni saqlash" parametrlari kesishmasida modellashtirilgani va ayrim o'xshash jestlarning pragmatik qiymati turlicha kodlanishini empirik dalillar bilan asoslaganidadir.

Аннотация.

Настоящая статья посвящена сопоставительному анализу кинетических средств выражения эмоции гнева во французском и узбекском языках, включая мимику, жесты и позы, в их лингвокультурном и прагматическом измерении. Цель исследования состоит в систематизации невербальных маркеров гнева, выявлении их вариативности в зависимости от речевой ситуации и описании семантических сдвигов, возникающих в переводе и межкультурной коммуникации. Методология включает мультимодальный дискурс-анализ, этнографическое наблюдение, контекстуальный анализ диалогов, отобранных из корпусов, а также экспертную оценку. Научная новизна заключается в моделировании кинетического репертуара гнева в двух языках на пересечении параметров интенсивности, социальной дистанции и стратегий сохранения лица, а также в эмпирическом доказательстве того, что формально сходные жесты получают различную прагматическую ценность в разных культурных кодах.

Abstract.

This article presents a contrastive study of kinetic means used to express anger in French and Uzbek, focusing on facial expressions, gestures, and postures in their linguacultural and pragmatic dimensions. The study aims to systematize nonverbal markers of anger, identify their situation-dependent variability, and describe semantic shifts that emerge in translation and intercultural interaction. The methodology

combines multimodal discourse analysis, ethnographic observation, contextual analysis of corpus-sampled dialogues, and expert assessment. The scientific novelty lies in modelling the kinetic repertoire of anger in both languages through the intersecting parameters of intensity, social distance, and face-saving strategies, and in providing empirical evidence that seemingly similar gestures may carry different pragmatic values across cultural codes, potentially leading to misinterpretation. The findings offer practical implications for translation studies, language teaching, and intercultural pragmatics by outlining predictable zones of nonverbal divergence.

Kalit soʻzlar. gʻazab; kinetik vositalar; mimika; imo-ishora; poza; pragmatika; qiyosiy tahlil; multimodallik

Ключевые слова. гнев; кинетические средства; мимика; жест; поза; прагматика; сопоставительный анализ; мультимодальность

Keywords. anger; kinesics; facial expression; gesture; posture; pragmatics; contrastive analysis; multimodality

Gʻazab emotsiyasini ifodalash tilshunoslikda faqat leksik va grammatik vositalar bilan cheklanmaydigan, balki inson tanasi harakati orqali ham kodlanadigan murakkab semiotik tizim sifatida talqin qilinadi. Bu hodisaning mexanizmi shundaki, affektiv qoʻzgʻalish kuchayganda yuz muskullari, qoʻl harakatlari va tana holati bir vaqtning oʻzida signallashadi va nutqiy mazmunni kuchaytiradi yoki unga zid boʻlishi mumkin. Masalan, oʻzbek muloqotida ovoz ohangi nisbatan nazoratlangan qolsa ham qoshning chimirilishi va jagʻning qattiq qisilishi gʻazabning oshkora belgisi boʻlib xizmat qiladi, fransuz muloqotida esa qosh koʻtarilishi bilan birga keskin “regard fixe” va yelkaning oldinga intilishi tez-tez uchraydi. Psixofiziologik tadqiqotlar emotsional qoʻzgʻalishda yurak urishi va mushak tonusi oshishini koʻrsatadi, amaliy kuzatuvlarda bunday holatlarda gesto-mimik signallar soni odatda bir necha baravar koʻpayishi qayd etiladi. Ilmiy izoh sifatida multimodal pragmatika gʻazabni “yuqori intensivlikdagi baholovchi akt” deb koʻradi va uning noverbal kodlari ijtimoiy meʼyorlar bilan cheklanishini taʼkidlaydi.

Muammo dolzarbligi shundaki, fransuz va oʻzbek tillari oʻrtasidagi tarjima hamda intermadaniy muloqot amaliyotida gʻazabning kinetik belgilarini notoʻgʻri talqin qilish kommunikativ uzilish va ijtimoiy ziddiyatni kuchaytirishi mumkin. Bu yerda mexanizm ikki bosqichda ishlaydi: avval kuzatuvchi jestni “universal” deb qabul qiladi, soʻng uni oʻz madaniy skriptiga mos pragmatik baho bilan toʻldiradi. Masalan, fransuz muloqotida kaftni yuqoriga qaratib, barmoqlarni birlashtirgan holda tez-tez silkitish koʻpincha norozilik va sabrsizlikni bildirsa, oʻzbek muloqotida shunga yaqin harakat ayrim vaziyatlarda “tushuntirishni kuchaytirish” sifatida yumshoqroq talqin qilinishi mumkin. Kuzatuv amaliyotida bunday nomuvofiqliklar ayniqsa xizmat koʻrsatish, taʼlim va diplomatik etiketta koʻproq koʻzga tashlanadi, chunki ijtimoiy

masofa va yuzni saqlash strategiyalari kuchli ishlaydi. Ilmiy adabiyotlarda g‘azabning noverbal repertuari bo‘yicha umumiy tipologiyalar ishlab chiqilgan bo‘lsa-da, aynan fransuz-o‘zbek qiyosida vaziyatga bog‘liq pragmatik qiymatlarning tizimli ta‘rifi yetarli darajada emasligi ko‘rinadi.

Mavzuning nazariy manzarasida kinetika tushunchasi inson tana harakatlarining kommunikativ ma‘nosini o‘rganadigan yo‘nalish sifatida izohlanadi va u paralingvistika, pragmatika hamda lingvomadaniyatshunoslik bilan uzviy bog‘lanadi. Uning mexanizmi shundaki, gestlar va mimika “indikator” sifatida emotsiyani ko‘rsatadi, “regulyator” sifatida muloqot navbatini boshqaradi va “emblem” sifatida mustaqil belgi vazifasini bajaradi. Masalan, o‘zbek muloqotida ko‘rsatkich barmoq bilan “tanbeh” ohangida havoda qisqa harakat qilish ko‘pincha ierarxik munosabatda kuchli g‘azab yoki ogohlantirish signalini beradi, fransuz muloqotida esa ko‘rsatkich barmoqni yuz oldida tebratish ayrim kontekstlarda “taqiqlash” ma‘nosini kuchliroq kodlaydi. Kross-madaniy tadqiqotlar yuz ifodalarining ayrim konfiguratsiyalari ko‘proq umumiy bo‘lsa-da, ularning ijtimoiy maqbulligi va ishlatilish chastotasi keskin farq qilishini ko‘rsatadi; masalan, ochiq agressiv posturalar ba‘zi jamiyatlarda yuqori darajada sanksiyalanadi. Ilmiy izoh sifatida bu farqlar “display rules” va “facework” me‘yorlari bilan tushuntiriladi, ya‘ni emotsiya ifodasi ijtimoiy nazorat ostida bo‘ladi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi fransuz va o‘zbek tillarida g‘azabni ifodalovchi mimika, imo-ishora va pozalarning qiyosiy modelini ishlab chiqishdir. Maqsadning mexanizmi vazifalarga ajraladi: birinchidan, g‘azabning kinetik repertuarini birliklar sifatida tavsiflash; ikkinchidan, ularni intensivlik darajalari bo‘yicha tasniflash; uchinchidan, ijtimoiy masofa va vaziyat (rasmiy, norasmiy, konfliktli muzokara) bo‘yicha pragmatik qiymatini belgilash. Masalan, “qosh chimirish + labni qattiq qisish” konfiguratsiyasi o‘zbek va fransuz muloqotida ham uchrasa-da, unga hamroh bo‘ladigan qo‘l harakati va tana og‘irligining oldinga siljishi darajasi turlicha bo‘lishi mumkin. Tadqiqot dizaynida 2 ta til bo‘yicha parallel kuzatuvlar natijasida kutiladigan natijalar son jihatdan ham ko‘rsatiladi, ya‘ni eng ko‘p uchraydigan 10-12 kinetik markerning ro‘yxati va ularning kontekst bo‘yicha taqsimoti aniqlanadi. Ilmiy yangilik sifatida ushbu maqola g‘azabni ifodalovchi kinetik birliklarni “intensivlik, ijtimoiy masofa, yuzni saqlash” uch o‘qli modelda joylashtirib, tarjimada xavf zonalarini ajratib beradi.

Nazariy asos sifatida multimodal diskurs tahlili va kognitiv-pragmatik yondashuv uyg‘unlashtirildi. Ushbu yondashuvning mexanizmi shundaki, har bir jest yoki mimika alohida belgi emas, balki nutqiy akt, intonatsiya va vaziyat bilan birga yagona “multimodal paket”ni hosil qiladi. Masalan, fransuz tilida norozilikni bildiruvchi qisqa, keskin nafas chiqarish va ko‘zning qotib qolishi so‘zning ma‘nosini kuchaytirsa, o‘zbek tilida shunga o‘xshash vaziyatda ko‘pincha ko‘z qisish, boshni biroz chetga burish va sukut bilan “salbiy baholash” ifodalanishi mumkin. Kodlash

jarayonida har bir epizodda mimik harakatlar, qo‘l harakatlari, tana holati va masofa o‘zgarishi alohida belgilar sifatida qayd etildi va keyin pragmatik funktsiya bilan bog‘landi. Raqamli qaydlar uchun kodlash varaqasi ishlab chiqildi va unda 0 dan 3 gacha intensivlik shkalasi qo‘llandi, bu ko‘rsatkichlar bo‘yicha o‘rtacha qiymatlarni hisoblash mumkin bo‘ldi. Ilmiy izoh sifatida bunday shkalalash sub’ektiv kuzatuvni nisbatan standartlashtiradi va turli tadqiqotchilar natijalarini qiyoslashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati.

1. Kendon A. Gesture: Visible Action as Utterance. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 400 p.
2. Гофман И. Ритуал взаимодействия: очерки поведения лицом к лицу. Москва: Смысл, 2000. 320 с.
3. Крейдлин Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык. Москва: Новое литературное обозрение, 2002. 592 с.
4. Ekman P. Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life. New York: Times Books, 2003. 288 p.
5. Natim B., Mason I. Discourse and the Translator. London: Longman, 1990. 256 p.
6. Нурмонов А. Ўзбек тилшунослиги ва нутқ маданияти масалалари. Тошкент: Фан, 2012. 240 б.